

Byvandring i Risskov Brynet, Møllevangen og på Agerbæksvej 25.5.24, kl. 14

Mødested: Parkeringspladsen ved Menu i Risskov Brynet.

Velkomst ved formanden. Tak til Arne Christiansen, tidligere formand for foreningen, for oplysninger, som han samlede til en tidligere byvandring i Møllevangen, som vi foretog i 1999, altså for 25 år siden. Afbrydelser og rettelser velkomne. Redegørelse for ruten. Varighed: under 2 timer.

Vi stiger op midt i det hypermoderne byggeri ad en trappe. Der er elevator ved siden af, hvis det kniber for nogen med trappen.

Risskov Brynet

Boligbyggeriet ”Risskov Brynet” eller nu ”Brynet 8240” eller bare ”Brynet” – hvorfor hedder det Brynet, når det er så langt fra brynet? - udfylder et gammelt industriområde, hvor der før Brynets tid lå en masse forskelligt, bl.a. Aarhus Sporvejes busremise, hvis bygninger man stadig kan se rester af, en postterminal, Falcks redningskorps, en Mercedesforhandler, Jyske Pædagogseminarium og flere andre virksomheder. Der gik et par veje ind igennem området, nemlig Bryggervej og Møller Meyersvej, som vi senere skal høre nærmere om. Bryggervej, som I kan se derovre, gik i en stor bue op gennem industrikvarteret, mødte Møller Meyersvej og fortsatte i Hans Egedesvej ind gennem Risvangen. Jorden hørte oprindeligt til bondegården Kirstinelyst, der i flere generationer tilhørte familien Villadsen, som har spillet en stor rolle både i Vejlbys og Skæring-Egås liv. Dr. Villadsen var i mange år Vejlbys læge, og hans slægtninge var sognekonger i Egå.

I 1960’erne ville man helst have kommunen opdelt i boligområder, institutionsområder og boligområder, men denne funktionsopdeling gik efterhånden af mode. Nu har boligområderne, især etagebyggeriet mange steder fortrængt både institutioner og industri. Både her, i Gammel Vejlbys, hvor Vejlbys skole måtte vige pladsen for et boligbyggeri og ude ved Skejbyvej og ved Nordlandsvej og Lystrupvej. For ikke at tale om Psykiatrisk Hospitals område. Og det har siden 1990’erne været Aarhus Kommunes politik, at der skulle bygges så højt og tæt som muligt, især fra 2001 i stadsarkitekt Stephen Villacys tid. Det er Brynet et eksempel på. Fortætning hed princippet: så få kvadratmeter grund pr. person som muligt for til gengæld at få så mange kvadratmeter boligareal som muligt. I 1970’erne var idealet en tæt-lav bebyggelse, i 90’erne blev idealet så tæt og højt som muligt. Endnu i 60’erne var det især de almene boligselskaber, Veri og Boligforeningen af 10. marts 1942, der stod for etagebyggeriet, f.eks. Tranekærparken og Veriparken. I liberalismens storhedstid fra omkring 1990 blev det store private selskaber som Domis, NREP og AG-gruppen samt de store pensionselskaber som PKA og Lærernes Pension, der har stået for Bindsbøllbyen på hospitalets grund. Her i Brynet er det Domis, der har været bygherre i samarbejde med NREP, der har stået for byggeriet på Vejlbys Skoles grund. Både her og der har de store entreprenører, som havde totalentreprisen også været med som medejere og bygherrer. Kommunen har i en lang periode givet disse private selskaber næsten frie hænder og lydigt skaffet dem den ene lokalplan efter den anden med meget korte høringsfrister, men siden kommunalvalget i 2022 ser kommunen ud til at have

skiftet kurs og er blevet strengere over for selskaberne. Den udvikling skal vi følge på vores byvandring her.

Brynet er et eksempel på den moderne ”byudvikling”, som det hedder. I 2011 udviklede selskabet DOMIS K/S i samarbejde med Aarhus Kommune et såkaldt ”byomdannelseprojekt”, en helhedsplan for det gamle industriområde på trekanten mellem Grenåvej, Gustav Holmsvej og Vejlby Ringvej. Fra 2001 havde Aarhus kommune en såkaldt højhuspolitik. Fortætningsprincippet krævede tæt og højt byggeri. Ved et højhus forstås kommunen alt over 6 etager. Brynets bygninger skulle være af forskellig højde fra 3 til 8 etager med et enkelt højhus på 11 etager. Byggeriet nærmer sig nu i 2024 sin afslutning. Arkitekterne har været firmaet Arkitema, og totalenterprisen har ligget hos entreprenørfirmaet Kaj Ove Madsen A/S, før Hinnerup, nu Aarhus. Totalenterprise er et fænomen, som siden 1960’erne har været dominerende i større byggerier. Bygherren hyrer en entreprenør, som tager sig af alle dele af byggeriet og engagerer alle de mange slags håndværkere, der er involveret, i stedet for, at bygherren selv skal engagere hvert enkelt håndværkerfirma. Totalentreprenøren får derfor som mellemlid mellem bygherre, her DOMIS, og arkitekt på den ene side og håndværkerne på den anden en meget stor indflydelse, både praktisk og økonomisk, også større indflydelse til end arkitekterne. Totalentreprenørerne, der ofte selv er at finde blandt bygherrerne, tjener store penge. Kaj Ove Madsen er f.eks. sponsor for ”Bakken Bears”. Brynet skal, når det står færdigt her i år, rumme i alt 536 boliger af forskellig størrelse, beregnet på ca. 5000 mennesker, desuden erhvervslejemål ud mod Vejlby Ringvej samt eget butikscenter. Der er allerede en NETTO og en MENY samt en pizzarestaurant, Melværket. Hvordan det går i spænd med Vericenterets fire varehuse, ved jeg ikke. Men DOMIS har samarbejdet med Vericenterets ejer NREP, så det er vel i orden.

DOMIS er et af byens store private byudviklingsfirmaer, som opererer mange andre steder i landet bl.a. i København, Skanderborg og Ry. De har kontor på Mariane Thomsensgade på øen, ejer Lighthouse, Frederiks Plads, Ægpakkeriet i Skovgårdsgade, Karolinegården med FØTEX i Frederiks Allé, Åby Vest, Journalisthøjskolen og byggeriet bag den og Klitgårdshave, Skejbyvej 1 med Aldi, der nu afløses af en SPARKøbmand.

Brynets grundplan er trekantet og ligner et juletræ eller en gammeldags hollandsk vindmølle. Kvarteret Gaderne har fået møllenavne. Basis er Vindrosevej med tilkørsel fra Vejlby Ringvej. Herfra udgår den centrale gade, juletræets stamme, Den har fået navnet ”Kongevellen” efter den lodrette akse i en hollandsk vindmølle. Den hollandske vindmølle, jf. Dybbøl mølle, blev frem for stubmøllen (jf. møllen ved Den Gamle By) i 1800-tallet den foretrukne model for danske vindmøller. Den havde fem etager, nederst en muret underetage, derefter broloftet med den såkaldte omgang udvendig, oven på det kværnloftet, hvor kværnene stod, dernæst det såkaldte lorrysloft, hvor fra man drev hejseværket, der skulle hejse kornet op, og hvor der var meget lavt til loftet og til sidst hatteloftet under møllehatten. Vi står her på 2. etage eller loft, dvs. Broloftet. Længere oppe findes Kværnloftet og den sidste hedder Møllehatten, hvor kontoret findes i nr. 3. Det er lokalhistorisk forenings mølleekspert Lars M. Rasmussen, som har fundet på navnet Kongevellen, som oprindeligt skulle have heddet Møllehøj. Vi er altså blevet spurgt, og det er vi glade for. Men vi er ikke blevet spurgt om navnet Risskov Brynet.

Brynet har 1, 2, 3 og 4-værelses lejligheder plus en del erhvervslejemål især ud mod Vejlby Ringvej. En 3-værelses på 97 kvadratmeter koster 11,5 mio. Vores mølleekspert Lars Rasmussen

bor i en 3-værelses på 112 kvadratmeter i Veriparken for 5.800 om måneden. Prisen er altså dobbelt så høj her som i det almene boligbyggeri.

Etagebyggeriet skræner fra vest ned mod Vindrosen og Grenåvej og fra nord hen mod Gustav Holmsvej, så flest mulig lejligheder får en god udsigt. Udsigt blev jo fra 1960'erne en vigtig ting, jf. ”Hammerslag”. De højeste huse mod vest og nord er 8-11 etager høje, de laveste mod syd og øst to med carport underneden. Blokkene ligger forskudt for hinanden. Derfor er Kongevellen snoet, hvad en rigtig mølleakse jo ikke er. Arkitema har givet etagehusene forskellige farver for at skabe variation.

Herfra har vi udsigt over Møllevangen, som området herfra og helt ned til Vestre Skovvej og Tretommervej, hed i gamle dage. Man kunne se Aarhusbugten herfra. Omkring år 1900 var der, som det ses på kortet i folderen, kun én bygning mellem stedet, hvor vi står, og Psykiatrisk Hospital også kaldt Asylet. Det var Vejlbys Bryggeri, der lå nede ved Grenåvej der, hvor I kan se det høje mørke tag. Ellers var der bar mark. Navnet Møllevangen blev vedtaget af sognerådet i 1929, samme år som kommunen skiftede navn fra Vejlbys Kommune til Vejlbys-Risskov Kommune. Møllevangen fik sit navn efter Marie Mølle, som lå på en lav bakke ved Grenåvej henne bag husene til højre ved Møller Meyersvej, som var vejen fra Grenåvej op til møllen. Bag husene til højre eller under dem lå også familien Villadsens gård Kirstinelyst. Villadsensvej førte fra Grenåvej op til gården. Derovre kan I se Bryggervej, som har navn efter Vejlbys Bryggeri. Navnet Møllevangen slog aldrig rigtig igennem. Det var meningen, at Brynet skulle have heddet Møllevangen – jeg har set det på et kort – men der findes jo allerede en Møllevang andetsteds i Aarhus Kommune, så det blev ikke til noget. Det havde ellers været et bedre navn til Risskov Brynet.

Markerne herfra og ned til Vestre Skovvej tilhørte oprindeligt fem forskellige Vejlbysgårde, kan vi se på de gamle matrikelkort. Den nærmeste jord, som vi står på, hørte til Kirstinelyst, matrikel nr. 10, som lå derhenne til højre. Den næste lod på den anden side af Vindrosen hørte til den såkaldte Krogård, matrikel nr. 151, som engang lå inde ved Vejlbysgade, hvor Vejlbyshus ligger nu og havde sit navn, fordi der måske engang har været holdt kro. Den næste igen hørte til Johs. Pilkjærs gård Solvang eller Pytsig, matrikel nr. 9, som lå ovre ved Grenåvej for enden af Vericentret på den anden side af Vejlbys Ringvej, som før hed Vestre Strandallé (se kortet fra 1927). Det var meningen, at Vestre Strandallé skulle gå helt op til den ydre ringvej, som århusianerne planlagde og udførte med Risvangs Allé, der jo også er meget bred. Men Aarhus Kommune kom på bedre tanker og førte ringvejen ned til Grenåvej længere ude, hvorefter Vestre Strandallé på denne side af Grenåvej skiftede navn til Vejlbys Ringvej. Længere nede ad Asylvej kom så jorderne til gårdene nr. 8, 7 og 6. Den sidste hed Vejlbysgård. Dens stuehus lå øverst ved Tretommervej og var i mange år politistation, men er nu fjernet. Alle disse gårdes jord syd for Asylvej, hvor der nu er kolonihaver og boligbyggeri købte mølleren i Marie Mølle til at drive landbrug på.

Vi går ad Broloftet frem til Kongevellen mellem etagehuse på fem etager. Et højere ved Kongevellen er på 8 etager. Det højeste ud mod Vejlbys Ringvej er 11 etager højt. Hvis man går lidt op ad Kongevellen, kan man se de store buer fra Aarhus Sporvejs gamle remise. De ligger nu til pynt mellem blokkene. Længere oppe går Kværnloftet ind til venstre og endnu længere oppe i toppen går Møllehatten ind til højre.

Marie Mølle

Vi går over Kongevellen ved den lille rundkørsel på Vindrosen passerer Møller Meyersvej og kommer længere op til en ny Møller Meyersvej. Herfra gik Vikærsvej direkte fra møllen ind til Vejlbysgade langs skellet mellem Krogårdens og Kirstinelysts marker. Brynet ligger som sagt på Kirstinelysts marker. Lejlighederne her ud imod Vindrosen er sikkert de dyreste i Brynet, tænker jeg. Her lige vest for Vikærsvej løb der en bæk mod nord ned til Bryggervej, hvor den drejede mod øst i retning af stranden. Den hed Katsnobbækken efter et fald, der lå ind mod skellet til Aarhus bymark og kaldtes Katsnobs Agre. På det sidste stykke ned over Vejlbys mark til Fedet kaldtes den Huolbækken, fordi den havde gravet sig ned i en kløft. Vi passerer den senere på turen. Bækken løb heroppe i en lavning, der adskilte møllebakken fra resten af bakken op mod Vorrevangen.

Henne på den anden side af Møllegårdsvej går og gik skellet til Aarhus bymark. Der ligger nogle høje jordvolde som afgrænser Brynet fra Gustav Holmsvej og Risvangen, som jo ligger på Aarhus bymark. Det var her fra Vejlbys mark hen over byskellet, at de danske dragoner i 1849 angreb de tyske husarer, der var på vej op ad Randersvej. Rytterfægtningen på Aarhus mark endte jo med en klar sejr til de garvede danske dragoner over de unge uerfarne tyske husarer.

Vi går ind på møllebakken, hvor Marie Mølle og Møllegården lå. Her ligger nu et moderne boligbyggeri på møllens og til højre møllegårdens plads. Marie Mølle var en stor hollandsk vindmølle, som I kan se foran på folderen. Den blev bygget af møllebygger Christen Jensen i 1855. Måske lå her en mølle i forvejen, men den første, vi finder i brandforsikringens protokol er den fra 1855. På det ældste matrikelkort over Vejlbys og dets marker fra 1816 kan man se navnet Christen Jensen som ejer af matrikel nr. 8, en gård, der lå inde i Vejlbys over for skolehuset der, hvor købmand Sanden havde sin butik indtil 1969. Christen Jensens søn hed Niels Ovesen Christensen, en meget stor og stærk mand, der havde været garder i mange år. Han giftede sig til nabogården nr. 9, Pihlkjærslægtens slægtsgård. Dermed blev de to gårde nr. 8 og nr. 9 lagt sammen. De gik i arv til Niels Ovesens søn Anders Pihlkjær Nielsen, hvis søn Johs. Pihlkjær solgte gården til kommunen i slutningen af 1930'erne. Niels Ovesen eller hans far Christen Jensen købte i 1830'erne det yderste af jorden til naboens gård, Kroggården, nr. 151, hvor Marie Mølle blev bygget i 1855. Måske er den møllebygger Christen Jensen, der byggede møllen i 1855, en sønnesøn af den gamle Christen Jensen fra nr. 8. Det kan opklares i kirkebogen.

Møllebygger Christen Jensen var uheldig. I november 1861 slog en storm vingerne af møllen, og forsikringen dækkede kun en del af skaden. Han satte vingerne på og solgte i 1862 møllen til bagermester Søren Peter Meyer fra Aarhus, som købte den for at kunne male sit eget mel (R.K. s. 166 har mange fejl, mine oplysninger stammer fra Lars M. Rasmussens artikel om Marie Mølle i Østjysk Hjemstavn 1996), hvorefter møllen tilhørte familien Meyer i tre generationer frem til 1925. Under omlægningen af dansk landbrug i 1880'erne fik bønderne et stort svinehold, og Møller Meyer begyndte foruden gryn og mel at male grutning til vejlbysernes svin, indtil hver gård fik sin egen kværn. Han skar også hakkelse til travbanens heste, og formalede forskellige materialer til industribrug. Det var en alsidig virksomhed. Desuden drev han landbrug. Der hørte 24 tønder land til Marie Mølle. Det meste lå på den anden side af Grenåvej. Ved siden af møllen lå en stor firlænget gård i bindingsværk med grundmuret stuehus. Det var Møllegården. Vi står lige på grunden. Jorden på den anden side af Grenåvej gik helt ned til Vejlbys Krat, hvis gamle skovbrynsvej senere blev døbt Vestre Skovvej. Det yderste af lodderne til nr. 9, 8 og 7 hørte under Møllegården måske helt op til det senere Vester Strandallé, så vi kommer til at gå på møllens jord det meste af

tiden. Den sidste møller Meyer solgte al jorden på den anden side af Grenåvej i 1918 til Aarhus Kommune, som året efter lejede det ud til kolonihaver, hvad vi vender tilbage til. Han var i økonomiske vanskeligheder. Der var kommet el-værk i Vejlbjby, og bønderne havde fået deres egne små kværne. Vindmøllernes tid var ved at være forbi. I 1925 forlangte hans kreditorer med kornhandler S.M. Holst i spidsen (ham, hvis købmandsgård ligger i Den Gamle By), at møllen og møllegården blev sat på tvangsauktion. Den sidste møller Meyer og hans kone rejste til Argentina, hvor de skal have drevet et mindre hotel. Marie Mølle blev solgt til en forpagter P. Mogensen inde fra herskabsvillaen Marienlund, som forsvandt, da de anlagde Ringgaden i 30'erne (den havde blodbøgen på gårdspladsen). Mogensen solgte Marie Mølle allerede i 1932. Den kom samme år til en Johs. Madsen fra Mejrup ved Holstebro. Han og hans søn drev møllen videre med el-motorer, men lod vingerne sidde, indtil de blæste ned i 1949. Sønnen Jens Robert Madsen satte dem på igen, selvom de kun var til pynt. Vinden var blevet for ustabil med den megen bebyggelse og beplantning rundt om møllen. I 1952 faldt der en vinge af igen. Møllen stod tilbage med kun tre vinger, som jeg husker den fra min tid på Tretommervej. 11 år senere. I 1963 opgav Madsen mølleriet og solgte resten af Marie Mølle. Året forsvandt den fra jordens overflade.

Vejen op til Marie Mølle fra Grenåvej fik i 1929 navnet Møller Meyers vej. Det havde den sikkert heddet i mange år. En vaskeriejer købte grunden og indrettede et stort vaskeri i bygningen her til højre. Men også vaskerier af den størrelse blev forældede i vaskemaskinernes tid. Før vi går ned på Grenåvej, skal vi lige have landevejens historie.

Grenåvej

Grenåvej ses allerede på matrikelkortet fra 1816. Den var da blevet til landevej i hvert fald på papiret. Vejlbjbyerne kaldte den Årsvejen, for det var deres vej til Aarhus. De fleste andre, f.eks. dem fra Egå, tog den gamle landevej langs stranden ind til Mejlgedes port. Adelvejen hed den, Oelvejen på østjysk. Den blev nedlæggt af myndighederne allerede i 1804, fordi skrænterne under Risskov ustandseligt skred ned over den. Men folk blev ved med at tage den vej indtil 1846, da amtet byggede en ny, moderne landvej fra Mejlgedes port til Vejlbjby. Det var en såkaldt fransk chaussé, dvs. en grusvej, der var bygget op af flere lag grus og højst på midten, så vandet kunne løbe ned i de to grøfter, der blev gravet på hver side. Men vejbyggeriet blev standset af Treårskrigen i 1848. Først i 1856 blev Grenåvej videreført fra Vejlbjby ad den nuværende linje ud til en ny bro over Egåen. Vejlbjbyerne kaldte den ikke Grenåvejen, men kun Landevejen. I 1852 havde man indviet en ny chaussé fra Landevejen ned til Asylet, det nye store psykiatriske hospital, der samme år blev indviet i Vejlbjby Krat. Hospitalets Chaussé, som den officielt hed, havde ligesom Landevejen vejtræer på begge sider. Vejlbjbyerne kaldte den Asylvejen, og det hedder den stadig.

Møllevangens villakvarter

Allerede før 1. verdenskrig blev der bygget store gode villaer her langs Grenåvej. Man havde udsigt til Mols og Aarhusbugten hen over hospitalet og var tæt på Aarhus, hvor man måske havde sit arbejde. Trafik var der ikke så meget af. Der en hestevogn en gang imellem, og biler så man ikke hver dag.

Vi går ned til Grenåvej og drejer til venstre. På et luftfoto fra 1926 kan vi se bebyggelsen. Se også kortet i folderen fra 1927! Der ligger allerede tre villaer på møllens jord. Vi kommer straks forbi en af dem, en hvid villa med mansardtag (navn?). De fleste huse ligger henne ved Villadsensvej. Marius Villadsen på Kirstinelyst udstykkede dem og solgte den første store grund i 1912 og de næste omkring 1920. Villa Solvang på hjørnet af Villadsensvej, som er bygget før 1. verdenskrig. Solvang eller Hvidsminde, som det også hedder, huser i dag en speciallægeklinik. Huset bag huset på det andet hjørne hed Mariesminde og blev bygget af en Peter Heickendorff i 1912. Han var bødkermester, et erhverv, der var ved at forsvinde lige som mølleriet. Bødkerne lavede tøndes og kar af træ. Men Heickendorff var velhavende og moderne indstillet. Han var bl.a. med til at stifte Aarhus-Vejlby-Risskov Omnibusselskab i 1920, der med Søren Schmidt som vognmand stod for rutebilkørslen ind til Aarhus. Ordet "bus" kommer jo af omnibus, der betyder "for alle". Det var godt at bo ved landevejen dengang. Længere henne ved Bryggervej blev Vejlby Bryggeris bygninger revet ned, og tømmermester E. Dalsgaard, Aarhus, byggede et palæ, som vi vender tilbage til. Det var velhavere, der byggede her ved Grenåvej. Lige som dem nede i krattet. I hvert fald på denne side af Landevejen.

På den anden side blev der i 1923-24 bygget en række murermesterhuse ned langs Asylvejen med haver ned til Asylbækken. Grundene er nok udstykket fra Møllengårdens jord, der gik helt op til der, hvor Vestre Strandallé senere kom til at gå. De var alle sammen rødstenshuse med knækgavl eller halvvalm, som det hedder i fagsproget. I det første hvide, som indtil for nylig var rødt, boede der en lærer Hvorsky, som gav sit hus navn lige som de fine på den anden side af Grenåvej. Nordly står der på det. I nr.3 boede en chauffør, i nr. 5 en snedker, derefter en bankfuldmægtig, i nr. 9 en plejer fra hospitalet, osv. allesammen folk med mellemindkomster. Bag ved deres haver og bækken var der bar mark helt ind til Landbrugsskolen, kan vi se på luftfotoet fra 1926.

Haveforeningen Riisskov

Vi går over Grenåvej til Haveforeningen Riisskov. Foreningen blev stiftet den 10. oktober 1918 af arbejdere i Aarhus, som gerne ville have en have at dyrke grønsager i. Kolonihaver var dengang allerede en gammel sag. De første kolonihaver i Danmark blev anlagt ved Fredericia i 1655. Den ældst bevarede koloni i Danmark og måske i verden er fra 1821 og ligger ved Åbenrå. Men det var først, da byerne begyndte at vokse for alvor fra 1850'erne, og arbejderne begyndte at bo i høje etageejendomme, at det bredte sig og blev til en bevægelse. Den ene haveforening opstod efter den anden først ved Aalborg og København, senere i Aarhus. I 1901 kom den første kolonihavelov og i 1908 oprettedes et landsdækkende kolonihaveforbund. Vores forening ledte længe efter et stykke jord, bl.a. der hvor Risvungen ligger nu, og lejede i 1919 jorden her af Aarhus Kommune, der havde købt det af Møller Meyer året før. Dengang hed det hed jorden her Risvungen, som I kan se på kortet i folderen.

Her hvor vi står, var der engang to kolonihaver. Nu har folk deres trailere holdende her. Der blev også nedlagt en række kolonihaver, da Grenåvej blev udvidet i 1934 og igen i 1980'erne. Det gjaldt også foreningens hus, Kolonihuset eller klubhuset, som de kaldte det. Det lå ved indkørslen til den anden gang inde fra skoven. Koloniens gange havde alle direkte adgang til Grenåvej. Senere blev der nedlagt et par haver midt i kolonien, hvor det nye klubhus kom til at ligge med et marketenderi, hvor man kunne købe det nødvendige især øl. I begyndelsen var der gravede brønde i kvarteret,

men i 1939 blev der lagt vand ind med haner over hele området. I 60'erne fik man en fælles telefon i klubhuset, og det endte også med, at man også fik elektrisk lys over det hele. Før da havde man klaret sig med stearinlys og petroleumslamper eller små anlæg med bilbatterier, som man kunne få opladet i marketenderiet for en femmer. Indtil 1978 var lejemålene etårige. Først da kunne man leje huset og grunden for 50 år. Lejemålene udløber allesammen i 2028, så da kan det være, at hele kolonien bliver nedlagt. Man har flere gange truet med det. I 60'erne ville man bygge en ny arkitektskole på grunden, men det endte med, at lærerne hellere ville blive inde i Nørreport. Bl.a. Erik Nygaard, som jeg i mange år lavede byvandring sammen med. Nu har man bygget en ny arkitektskole ude på det gamle jernbaneterræn i nærheden af Ringgadebroen, så den kommer i hvert fald ikke til at ligge her. Når Haveforeningen Riisskov bestod, var det nok fordi den indtil 1970 lå uden for Aarhus Kommunes grænser. De fleste andre kolonihaveforeninger har skiftet plads siden stiftelsen, f.eks. de to haveforeninger Grænsen og Risvangen på den anden side af Børglumvej.

Stop ved nr. 213: Havnearbejder Hans Mikkelsen lejede som en af de første haven her for 50 kr. Konen blev rasende over den store udgift, og det endnu mere, da hun ville skræve over grøften ude fra Asylvej og faldt ned i den. Men hun blev klogere. Senere måtte hun indrømme, at pengene kom mange gange igen i form af grønsager, og de boede her hele sommeren og kunne leje deres lejlighed inde i Aarhus ud imens. Husene byggede de selv, f.eks. af margarinekasser, eller hvad de ellers kunne få gratis. En havnearbejder reddede sig en masse oregonpine, der havde været brugt som skillerum i lasten. Man malede med hjemmelavet maling, f.eks. kærnemælk og okker. Engang kom der en forbi en, der var ved at bygge: ”Har du en tegning?”, sagde han. ”Man kan sgu da ikke tegne et hus, der ikke er bygget endnu”, lød svaret. I dag ser huset og haven helt anderledes ud end dengang. De dyrkede kartofler og grønsager i det hele. Først senere fik de en prydhave med græsplæne på den ene side af midtergangen. Foreningen købte en og efterhånden flere plæneklippere, som man kunne skrive sig op til i klubhuset. Nu er grønsagerne blevet væk. Dem køber man i supermarkedet. Det er prydhave det hele med stor græsplæne, som de sikkert selv har plæneklipper til.

Stop ved 217: Her skal der engang have været smugkro. De langede ølkasserne ind fra ølvognen på Asylvej. Der blev spillet kort hele natten, fortælles det i en lille bog om haveforeningens historie, som jeg engang har fået af forfatteren. Der blev drukket en del herude. Det var et stort problem at holde bajerne kolde om sommeren før køleskabenes tid. Man gravede huller til dem i jorden, men det bedste var en spand koldt vand: Der kunne lige være 10 bajere og en flaske snaps. En lejer, der hed Kønig var ret fortrukket. Engang kunne han ikke forstå, at mange af de løg han havde sat i sin fuldskab ikke kom op. Det viste sig at der havde været ølpropper mellem løgene, da han satte dem. Om en, der af og til kom på besøg, efter at han var fyldt 90, og blev ved med at holde sig i live, sagde man: ”Jamen, han har jo ligget i sprit alle sin dage. Det er ikke så sært, at han kan holde sig.

Hvert hus havde en lokumsspand stående. Indholdet blev hældt ud ved porrerne og sellerierne, så blev de så store, sagde man.

I dag er der jo både indlagt vand og el, og man har køleskab, og man har fået langt større og bedre huse, nu da lejemålene er på 50 år. Vi går ud af indkørslen, den eneste, og over Asylvej til Mejlvej.

Mejlvej

I nr. 21 på hjørnet var der engang købmandsforretning, kan I se. Det havde også et navn eller også lå der et ældre hus bagved, som hed Maribo, fordi ejeren var fra Lolland. Han ville have vejen ned til bækken til at hedde Maribovej, da man anlagde den i slutningen af 20'erne. Men det ville sognerådet ikke. Regnar Knudsen, som sad i sognerådet og bestemte, hvad vejene skulle hedde, valgte navnet Mejlvej. Det betyder mellemvejen eller middelvejen jf. Mejlgade og Mejlby. Vejen skulle være en mellemvej mellem Asylvejen og Bækvejen, som løb nede langs med bækken. Før Mejlvej blev anlagt, skulle man helt ned til Tretommervej, for at komme op ad Bækvejen, der senere kom til at hedde Bækkelundsvej.

Vi går ned i lavningen, hvor Katsnobbækken løb. Den slog som sagt et sving oppe ved Bryggervej på den anden side af Grenåvej. Det er nok ikke tilfældigt at Vejlbryggeri lå ved en bæk. Det havde jo brug for meget vand. Bækken løb så ned gennem dalen nord for Asylet alias Psykiatrisk hospital, og kom som sagt til at hedde Asylbækken. De gamle navne Katsnobbækken og Huolbækken forsvandt. Beboerne heromkring fik bækken rørlagt, som den jo er i dag hele vejen til stranden. Det gav i begyndelsen store oversvømmelser i kældrene oppe i villaerne langs Grenåvej, indtil man fik lagt nogle større rør.

Digteren Thorkild Bjørnvig fortæller i sine erindringer, hvordan han i 1923 kom kørende op ad Bækvejen på flyttelæsset sammen med sinde forældre. De skulle bo i et nyt hus på Mageltornvej. Bækvejen var kun et par hjulspor, men der lå allerede en række huse ned langs med den. Det var plejere og andet personale fra hospitalet, som allerede under krigen fra 1915 havde bygget murmesterhuse langs Bækvejen. Indtil kort efter 1900 skulle alt personale bo på hospitalet og være ugifte, men nu fik de lov at gifte sig og bosætte sig omkring hospitalet, og det gjorde de så. Jeg boede nede på hjørnet af Tretommervej og Bækkelundsvej i 1960'erne i Villa Solfryd. Der boede muremester Jørgen Jensen, som byggede husene langs Bækkelundsvej. Han byggede det fineste til sig selv. Jeg boede på loftet hos hans enke, Kirstine Jensen, født Kaae, en meget venlig kone. Dengang i 60'erne var der bar mark hele vejen ned til Tretommervej. Så blev der bygget først af hospitalet, bl.a. et institut for rusmiddelforskning, som nu er flyttet ind til Universitetet ligesom Psykologisk Institut. Siden kom der etageboliger som dem her højre. Det er ejerlejligheder. I Bækkelundsvej 10 blev en 3-værelses solgt i 2022 for 5,1 mio. Næsten lige så meget som villaerne på den anden side af Bækkelundsvej koster. Bækkelundsvej 3 blev solgt i 2021 for 5,7 mio.

Ikke alle huse er murmesterhuse fra 1915 og frem. På hjørnet af Mejlvej og Bækkelundsvej kan I se et moderne hus bygget i postmoderne stil med søjler og det hele. Det er vel fra 1990'erne. Vi går videre op ad Mejlvej til Mageltornvej forbi en villa i postmoderne stil sikkert fra 1990'erne, derefter et mere traditionelt gult hus måske fra 20'erne eller 30'erne.

Mageltornvej har navn efter et fald, der hed Maultorn Agre. På rigsdansk er Maultorn blevet til det finere Mageltorn, men det er et gammelt marknavn. Maultorn betyder muggen torn, altså nok et gammelt tjørnetræ, som vejlbrykerne har opkaldt agrene efter. Det er et ægte gammelt marknavn, der for en gangs skyld er blevet brugt af kommunen, i praksis Regnar Knudsen, som stod for den slags i sognerådet. Han kendte de gamle marknavne og ville bruge dem. Men han blev til sin store sorg ikke genvalgt til sognerådet i 1929. Kommunen ansatte samme år en kommuneingeniør, som derefter stod for navngivningen. Der blev i 30'erne udstykket et helt nyt kvarter, Skolevangen, med Skolevangsallé som akse. En af sidevejene til den fik også først navn efter det lokale fald, den førte ind over, nemlig Brod Agre, men det lavede man om til Broager, den halvø ved Flensborg fjord, hvorfra tyskerne skød mod Dybbøl skanser. Derefter blev alle de andre sideveje opkaldt efter

sønderjyske lokaliteter som Dybbøl, Als osv. Regnar Knudsens liste over gamle marknavne blev lagt i skuffen og glemt.

Det var i et hus midt for Mejlvej, nok ikke det nuværende, at Bjørnvigfamilien boede og digteren voksede op. I et andet hus (???) ved Mageltornvej boede G.A.L. Thorsen, som opfandt en metode til at lave stålvaske på og tjente en formue på det. Han optrådte i 60'erne som en af de store ejendomshandlere i Vejlby-Risskov og Skejby og var en farverig person. Bedre kendt er nok hans søn Kim Thorsen, som også handlede med ejendomme, bl.a. i Spanien, og kom i spjældent for urent trav på et tidspunkt. Han voksede op her på Mageltornvej sammen med sin barndomsven Jacob Haugaard, hvis far Åge Haugaard var tømrermester og boede i et hus på Bækkelundsvej,. Der er altså flere kendte mennesker, der har trådt deres barnesko på Mageltornvej.

Vi går forbi gartner Simonsens hus, nabo til Bjørnvigs. Han drev gartneri fra huset. Der var mane små gartnerier i Vejlby-Risskov dengang i mellemkrigstiden. Der lå flere ved Tretommervej og ned ad Bækkelundsvej. Århusianerne skulle bruge mange grønsager og blomster. De små gartnerier forsvandt alle sammen under højkonjunkturen fra 1957 og frem. Der skete i den branche som i de fleste andre en koncentrationsproces. I dag har vi kun nogle få store gartnerier.

Agerbæksvej

Vi går ad en sti ind til Agerbæksvej. Vi er stadig på det gamle fald Maultorn Agre. Asylbækken løb på den anden side af det grønne område til venstre. Måske skyldes navnet Agerbæk en kombination af agre og bæk. Agerbæksvej er ret ny. Vel fra 50'erne. Den blev ført ind fra Asylvej, hvor nr. 7 forsvandt fra rækken af huse.

Jorden her mellem Mageltornvej og Grenåvej hørte i til Christen Jensens og siden hans søn Niels Ovesens gård i Vejlby eller rettere to gårde (nr. 8 og 9). Nr. 8 lå som sagt der, hvor Købmand Sandens ejendom lå indtil 1969, og nr. 9 lå der, hvor den røde skole blev bygget i 1901 over for den gamle gule skole, som ligger der endnu. Niels Ovesens sønnesøn Johs. Pihlkjær flyttede sin gård derfra ud til Grenåvej lige øst for Vericentret og kaldte den Solvang eller Pytsig, som der står på kortet i folderen. Det er sandsynligt, at Niels Ovesen har overtaget al jorden fra de to gårde vest for Grenåvej, og at hans bror Jens har overtaget de to gårdes jord her øst for Grenåvej, som er blevet lagt til møllen. Jeg ved det ikke med sikkerhed. Det er kun en teori, som kan undersøges nærmere. I så fald har al jorden her omkring Agerbæksvej hørt til møllen, før møllebygger Christen Jensen i 1855 byggede den nye mølle på møllebakken, hvor vi var før.

Byggeriet på hele denne side af Grenåvej var efter Regnar Knudsens byplan fra 1929 underlagt den restriktion, at der kun måtte bygges boliger på 2 etager undtagen langs banen, hvor man måtte bygge 3-etagers ejendomme. Byggeri til erthvervsformål skulle man have dispensation til. Det kunne man få til dagligvarebutikker og andre nødvendige virksomheder, men opførelse af større virksomheder var det meget svært at få tilladelse til. Regnar Knudsens byplan blev videreført i en såkaldt byggevedtægt nr. 1 i 1938 og blev også gældende for Møllevangen på den anden side af Grenåvej. Den blev først endeligt ophævet i 1966, da sognerådet vedtog en ny dispositionsplan for hele kommunen.

De nye rækkehuse til venstre er fra 1969 og bygget i samme stil som Firiis og Moltkes rækkehuse inde ved Marielund og ude på Højene i Vejlbys Nord med et stort grønt område med legepladser foran sig. Beliggenheden er ikke den bedste så tæt på Grenåvej, men Agerbæksvej 12B solgt i 2023 for 4,7 mio. to andre til lignende priser, over 4 mio.

Der har desuden været en masse ballade omkring Agerbæksvej, som I sikkert har hørt om. Kommunen var her som så mange andre steder meget følgagtig over for de såkaldte byudviklere, som søgte om lokalplaner til deres nybyggeri og fik uden vrøvl med meget korte høringsfrister. Da NREP ansøgte om en lokalplan for området omkring Vejlbys skole, fik de den i løbet af no time, og høringsfristen var tre uger. Inden nogen beboere så sig for, var etagebyggeriet i gang. Og lokalplanerne blev mindre og mindre. Da DOMIS fik sin lokalplan til Risskov Brynet på den anden side af Grenåvej, var det en helhedsplan for hele det gamle industriområde ved Bryggervej. Her delte man det op i tre, to oppe ved den nordre ende af Agerbæksvej og en over for rækkehusene her. De tre bygherrer fik hver sin lokalplan. Thybo ejendomsudvikling fik lokalplan for området ved Risskov Efterskole, AG-gruppen fik en plan for de tre virksomheder overfor ud til Grenåvej med bl.a. Whiteaway, og byudvikler Singh Kailya fik lokalplan for området over for rækkehusene. Det var i 2021. Men det fandt beboerne sig ikke i. Der kom over 500 hørings svar, inden den korte frist udløb. Bl.a. en klage fra Carsten Taul, som findes på nettet under Agerbæksvej. Vejlbys Risskov Grundejerforening (grundlagt 1910), som varetager alle grundejeres interesser over for myndighederne, støttede klagerne. Foreningen udsendte pamfletter, og der blev foranstaltet en underskriftindsamling, som resulterede i 300 underskrifter. Protesten gjaldt både det høje etagebyggeri, den manglende helhedsplan for området og de trafikproblemer, der ville komme på Agerbæksvej i begge ender. Der ville blive overvældende trængsel både på Asylvej og Vestre Strandallé. Lokalplan 1125 for området ved Risskov Efterskole blev vedtaget 15/9 21 med ubetydelige ændringer, lokalplan 1130 for Whiteawayområdet blev senere reduceret med en overgang fra 6 til 3 etager mod Grenåvej og fra 5 til 2 etager mod Agerbæksvej, og Singhs lokalplan 142 for Agerbæksvej sydvest skulle reduceres til 30-40%.

Efter kommunevalget i 2022 lagde kommunen kursen om m.h.t. tæt-højstrategien og stillede skrappe krav. Af de tre etagebyggerier er indtil nu kun et blevet realiseret, nemlig Thybos "Agerbækshaven", som vi går forbi om et øjeblik. AG-gruppens tre fabriksbygninger overfor ligger stadig gabende tomme hen. Byggeriet på grundene (Whiteaway m.fl.) er endnu ikke gået i gang. Lokalplan 142 for Agerbæksvej sydvest førte heller ikke til noget. Rækkehusbeboerne anført af Claus Rude protesterede indædt imod et byggeri, som var planlagt af byudvikleren Sukhdev Singh Kailya. Reduktionen af den krævede byggeprocent til 30-40 gjorde byggeriet urentabelt, så han opgav sit projekt. Han havde endnu ikke købt husene, men kun stillet et køb i udsigt, som ejerne regnede med. De blev sorteper i sagen og må nu forsøge at sælge husene, hvoraf mange ikke er holdt ved lige pga. det forventede salg, til anden side, som ejeren af Nordly deroppe på hjørnet af Asylvej gør det. Singhs projekt var ellers arkitektonisk det bedste af de tre projekter med en række nydelige ejendomme med sadeltag i stedet for de firkantede kasser, som andre byudviklere stiller op. Kommunen har altså skærpet kursen over for ejendomsudviklerne. Måske hænger det lidt sammen med, at socialdemokraterne og borgmesteren tabte en del stemmer ved sidste kommunalvalg. De private byudviklere har ikke så let spil som, da Brynet og Vejlbys skoleprojektet blev planlagt. Tæt-høj- strategien spiller ikke mere den samme rolle som før.

Agerbækshave

Etagebyggeriet Agerbækshave er splinternyt. Bygherren er Thybo ejendomsudvikling med NREP som parthaver. Arkitekt er C.F. Møllers tegnestue, jf. universitetet og de bedste bygninger på Aarhus Ø. Der er seniorboliger på 1-4 værelser. Pris: for 3 værelser 97 kvadratmeter: 11.500 kr., altså samme pris som i Brynet. Man skal være over 55 og være indstillet på naboskabet. To opgange kan dog søges af alle. Der er fællesrum i øverste etage med gæsteværelse og fælles tagterrasse. Go' Bolig står for drift og udlejning. Det er en underafdeling af investorfirmaet Koncenton, Danmarks største ejendomsinvestor i 2022.

Risskov Efterskole, før Vejlbys Landbrugs- og husholdningsskole

(Anne skriver tekst)

Vi går over Grenåvej. Lige på den anden side af krydset lå Johs. Pihlkjærs gård Solvang eller Sigpyt. Det meste af hans jord lå på den anden side af Grenåvej og strakte sig langt ind vestpå til og med grunden, hvor Vikærgården ligger. Johs. Pihlkjær spillede en stor rolle i Vejlbys også for oprettelsen af Vejlbys Højskole i 1906 og dens forvandling til Landbrugsskole i 1921. Fra INGO-tanken går vi hen ad Grenåvej til Restaurant Consommé, som vi skal se på, før vi slutter turen.

Vejlbys Bryggeri

I 1873 byggede tre Vejlbysgårdmænd, Rasmus Villadsen, Kirstinelyst, Rasmus Nielsen, Lindegården ved Mosevej og Andreas Fredslund, Fredenslund ved Mosevej (lige nord for Korshøjen), et hvidtølsbryggeri med tilkørsel fra Grenåvej, nemlig Bryggervej. De ville selv bruge deres byg til øl i stedet for at sælge det til bryggerierne i Aarhus. Men det var ikke så nemt. De solgte bryggeriet allerede i 1883 til skibskaptajn Ole Christensen Thomsen, der drev det til o. 1900 og solgte det til Trøjborgbryggeriet ved Otto Rudsgade, nu Trøjborgcentret. Som senere blev opslugt af Ceres. Andreas Fredslund var noget af en projektmager. Han solgte også sin gård Fredenslund og overtog vist nok Thomsens skib, et mindre fragtskib (coaster) og blev sømand. Det skulle han aldrig have gjort. Han og hans søn gik ned med mand og mus i Kielerfjorden nogle år senere. Det er altså bryggeriet, der har givet navn til Bryggervej, som siden forlænget i en stor bue ind over Kirstinelysts marker, der blev udstykket til industrigrunde.

Patriciervillaen på bryggeriets plads

I det nedlagte bryggeris bygninger boede der i 1901 to familier, bl.a. førstelærer Christen Christensen fra Vejlbys Skole. Man var ved at bygge den røde skole ved Vejlbysgade, hvor han senere flyttede ind. I 1911 købte tømrermester E. Dalsgaard, Aarhus, bryggeriet og rev det ned. Han opførte i stedet en stor hvid herskabsvilla, et helt palæ, ligesom dem nede i Krattet, f.eks. Lille Marselisborg på Østre Skovvej, hvor Claus Dalby bor. Der var en smuk udsigt herfra ned over

bækken til Aarhusbugten, og vejen til Aarhus var nem. Trafikken på Grenåvej var ikke noget problem. O. 1920 blev villaen overtaget af Lars Peter Hansen, som drev en badeanstalt for lysbade inde på Kystvejen (Skolebakken?), senere igen en købmand P.C. Andersen, som kaldte villaen Nørrevang. I nyere tid har her mest været virksomheder, sidst en fin restaurant, "Villa Dining", som nu har skiftet navn til "Consommé".

Ad Bryggervej går vi tilbage til parkeringspladsen ved MENY og takker af for i dag med en forfriskning.